

Forsikring i nasjonalregnskapet

Halvard Hansen og Kristin Olsen

Som de fleste andre tjenesteytende næringer bidrar forsikringsnæringene stadig mer til verdiskapningen i norsk økonomi, og i 1995 sto forsikring for vel 1 prosent av bruttonasjonalprodukt og ca. 0,7 prosent av samlet sysselsetting i Norge. Skadeforsikring utgjør ca. to tredjedeler av dette, mens livs- og pensjonsforsikring utgjør resten. Forsikring er både en omfordeling av risiko og en form for sparing, og tjenesten denne næringen produserer er både sammensatt og vanskelig å definere presist. Tallfesting av forsikringstjenester er en stor utfordring for nasjonalregnskapet. Den siste hovedrevisjonen medførte store endringer for forsikring. Forsikringstallene viser ofte betydelige svingninger over tid, og har dessuten ført til avvik mellom nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum og konsumprisindeksen for enkelte år. Denne artikkelen ser nærmere på noen av problemstillingene rundt forsikring, og beskriver de gjeldende internasjonale retningslinjene som fører til de tilsynelatende urimelige nasjonalregnskapstallene.

Innledning

I nasjonalregnskapet er forsikring delt i de tre næringene Livsforsikring, Pensjonskasser og -fond og Skadeforsikring¹. I det institusjonelle nasjonalregnskapet består forsikring av de to sektorene Livsforsikring og pensjonskasser og -fond (sektor 410) og Skadeforsikring (sektor 470). Kommunale og fylkeskommunale pensjonskasser og -fond blir regnet som forsikring (de inngår i Pensjonskasser og -fond). Derimot blir Folketrygden og andre statlige trygdeordninger ikke regnet som forsikring, men som en del av offentlig forvaltning.

Figur 1 viser bruttoprodukt for forsikring i alt og for livs- og skadeforsikring som andeler av BNP. For forsikring i alt viser andelen en klar økning gjennom perioden fra ca. 0,3 prosent rundt 1980 til over 1 prosent i 1995. Figur 2 viser bruttoprodukt i løpende priser fra 1978 til 1995, og som en ser viser tidsseriene tydelige svingninger fra år til år. Figur 3 viser produksjonen i løpende priser uttrykt i både gamle og nye tall, det vil si før og etter hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet. De viktigste utslagene av hovedrevisjonen var at den sterke veksten for livsforsikring rundt 1990 ble dempet kraftig ned, mens produksjonsverdien for skadeforsikring ble løftet opp på et høyere nivå. Hovedrevisjonen er nærmere omtalt i egen boks. Figur 4 viser sysselsettingsutviklingen i forsikring fra 1978 til 1997.

Den dominerende datakilden for alle forsikringsberegninger i nasjonalregnskapet er kredittmarkedsstatistikken. Kredittmarkedsstatistikken gir bare tall i løpende priser, og alle definisjonssammenhenger og beregninger tar utgangs-

punkt i data i løpende priser. (Omregning til fastpristall blir siden utført som etterberegninger.) Forsikringstjenester produseres ofte av finanskonsern som tilbyr både livs- og skadeforsikringstjenester, og gjerne også andre tjenester innenfor bank- og finansvirksomhet. I statistikken er det mulig å skille ut livs- og skadeforsikringsvirksomheten, fordi forsikringsvirksomhetsloven krever at denne virksomheten drives i egne selskaper adskilt fra hverandre og fra annen virksomhet. Disse selskapene må rapportere regnskapsdata fra den norske delen av virksomheten til Kredittilsynet og Statistisk sentralbyrå (SSB), og utformingen av regnskapsrapporteringen fra forsikringsselskapene er tilpasset nasjonalregnskapets behov. Når annen økonomisk statistikk brukes som kilde må en imidlertid ta hensyn til at nasjonalregnskapets føringsprinsipper for forsikring ofte er forskjellige fra de som gjelder i f.eks. regnskapsstatistikk eller husholdningsundersøkelser.

Fra og med 1998 vil en ha et helt nytt statistikkssystem for forsikring, FORT98. Først og fremst innebærer FORT98 at den kvartalsvise kortidsstatistikken blir nesten like detaljert som årsstatistikken, men også årsstatistikken vil bli bedre. Blant annet vil en få data hvor forsikringskundene er delt inn i privat- og næringskunder, og næringskundene er klassifisert etter en grov næringsinndeling. Dette vil gjøre det lettere å allokere skadeforsikringstjenester til forskjellige anvendelser, som hittil har vært et vanskelig og litt for sømt område i nasjonalregnskapet. FORT98 vil også gi direkte informasjon om hvordan premier og ytelser er fordelt på individuelle og kollektive ordninger, som blir ført på ulike måter i nasjonalregnskapet. Endelig vil FORT98 gjøre det lettere å lage tall for eksport og import av forsikringstjenester.

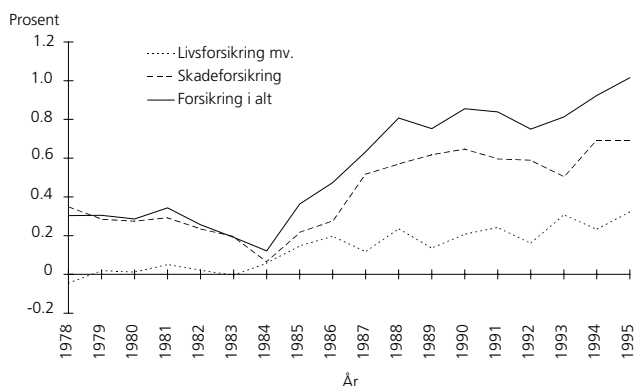
Men selv om forsikringsstatistikken blir bedre står mange utfordringer igjen. De mest sentrale spørsmålene er selvsagt hva forsikringstjenester egentlig er, og hvordan en best kan måle verdien av disse tjenestene. En annen uløst opp-

Halvard Hansen, førstekonsulent ved Seksjon for nasjonalregnskap. E-post: halvard.hansen@ssb.no

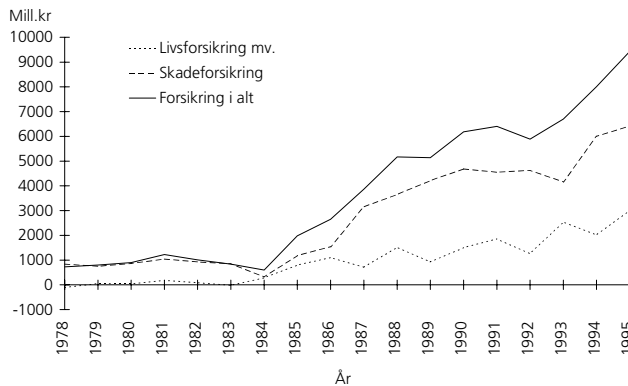
Kristin Olsen, konsulent ved Seksjon for nasjonalregnskap. E-post: kristin.o.olsen@ssb.no

1 I Standard for næringsgruppering har forsikring kode 66 og de tre næringene kodene 66.01, 66.02 og 66.03.

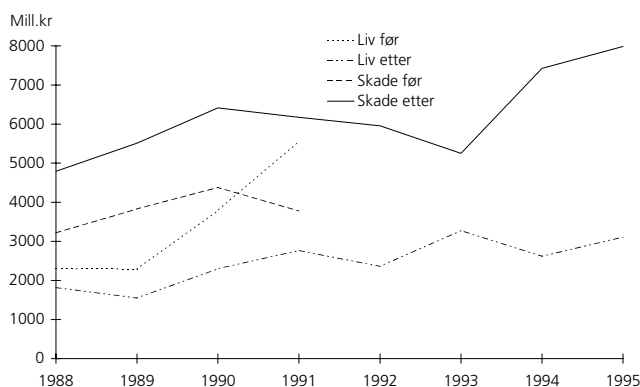
Figur 1. Figur 1. Forsikring som andel av BNP. Prosent

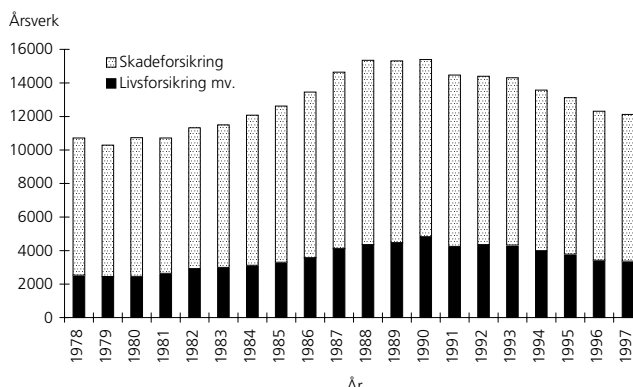
Figur 2. Bruttoprodukt. Millioner kroner. Løpende priser

Figur 3. Produksjon av forsikringstjenester før og etter hovedrevisjonen. Millioner kroner

Figur 4. Sysselsetting i forsikring. Årsverk

gave er fastprisberegningene for forsikring, som i dag blir utført på en relativt enkel måte. Dette er imidlertid problemer som ingen statistikkprodusenter så langt har funnet noen fullgod løsning på, og de norske beregningene er fullt på høyde med de som utføres i andre land. Så langt det er praktisk mulig er behandlingen av forsikring i det norske nasjonalregnskapet i samsvar med internasjonale retningslinjer fra FN (SNA93) og Eurostat (ESA95). En fyldigere gjennomgang av forsikringsberegningene i nasjonalregnskapet er gitt i Hansen og Olsen (1998).

Produksjonsbegrepet

I nasjonalregnskapet blir produksjonsverdi satt lik salgsinntekt for de fleste næringer. (For vareproduserende næringer må salgsinntekt korrigeres for lagerendring.) Men for næringer som bankvirksomhet, varehandel og forsikring kan denne framgangsmåten ikke brukes, og produksjonsverdiene bestemmes i stedet som marginer, det vil si differanser mellom to eller flere størrelser: Renteinntekter minus renteutgifter, salgsinntekter minus utgifter til kjøp hos grossist korrigert for lagerendring, eller premier minus erstatninger. For forsikring er det imidlertid ikke nok å ta hensyn til premie- og erstatningsbetalinger i inneværende periode, en må også ta med avkastning på kundenes forsikringskrav og

avsetninger til forsikringsfond. Metoden som brukes for forsikring gir vanligvis positivt driftsresultat, i likhet med hva som er vanlig for annen næringsvirksomhet. For offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner beregnes derimot produksjonens verdiene fra kostnadssiden og driftsresultatet er pr. definisjon null.

Den fullstendige likningen som brukes i nasjonalregnskapet er:

$$\begin{aligned}
 & \text{produksjon av forsikringstjenester} \\
 & = \text{opptjente premier for egen regning} \\
 \{1\} & + \text{avkastning på forsikringskrav} \\
 & - \text{påløpte erstatninger for egen regning} \\
 & - \text{avsetninger til aktuariske reserver} \\
 & \text{og reserver for poliser med avkastningsandel}
 \end{aligned}$$

‘Opptjente premier’ er premier for forsikringer som gjelder i inneværende periode, i motsetning til premier som forfaller til betaling i inneværende periode. På tilsvarende vis er ‘påløpte erstatninger’ erstatninger for hendelser i inneværende periode, i motsetning til utbetalte erstatninger i samme periode. Forskjellen mellom disse periodiseringsprinsippene har stor praktisk betydning, og forsikringsselskapers periodiseringsreserver utgjør store beløp. ‘For egen

Hovedrevisjonen

Siste hovedrevisjon innebar en stor omlegging av det norske nasjonalregnskapet, og ble i hovedsak avsluttet i 1995. Hovedrevisjonen innebar både overgang til nye internasjonale retningslinjer fra FN (SNA93 mot tidligere SNA68), og en gjennomgang og forbedring av beregningsmetoder. Den viktigste endringen som berører produksjonen av forsikringstjenester i SNA93 er at avkastning på forsikringskrav nå også blir beregnet for skadeforsikring, mens dette tidligere bare ble gjort for livsforsikring. Som en ser av figur 3 har dette gitt et høyere nivå på produksjonen av skadeforsikringstjenester. Dessuten skal produksjonen i pensjonskasser og -fond, som tidligere ble beregnet fra kostnadssiden, nå beregnes som for annen forsikring. Som nevnt i avsnittet om produksjonsbegrepet gir dette negative produksjonstall for enkelte år.

I tillegg til endringene i produksjonsberegningene innførte SNA93 også at pensjonsforsikring og kollektiv livsforsikring skal føres som en mellomting mellom individuell livsforsikring og obligatorisk, statlig forsikring (som beskrevet i avsnittet om forsikringstransaksjonene i nasjonalregnskapet). Tidligere ble dette ført på samme måte som individuell livsforsikring.

Den viktigste endringen i beregningsmetodene var at en gikk over til å basere nasjonalregnskapet på en fullstendig konvertering av alle poster i forsikringsstatistikken til nasjonalregnskapskoder, mens en tidligere bare kodet om de postene i forsikringsstatistikken som en mente var relevante for nasjonalregnskapet. Faren ved den gamle metoden var at en ikke hadde full kontroll over om en hadde tatt med alle relevante poster. Den fullstendige konverteringen har særlig gitt seg utslag i at en nå har mye bedre hånd om avsetningene til fond i livs- og pensjonsforsikring enn tidligere.

regning' betyr at tallene er korrigeret for gjenforsikringstransaksjoner, slik at premiene og erstatningene bare gjelder de polisene, eller deler av poliser, hvor selskapet selv sitter med risikoen. (Gjenforsikring er nærmere omtalt i egen boks.)

'Avkastning på forsikringskrav' er avkastning på kundenes fordringer på forsikringsselskapene, og ble tidligere kalt fremmede renter. Vi kommer tilbake til hva denne avkastningen er og hvordan den blir beregnet. Nasjonalregnskapet anser denne avkastningen som en tilleggspremie betalt av kundene til selskapene, og den inngår positivt i produksjonsberegningen på samme måte som de egentlige premiene. Kundenes fordringer opptrer som forsikringsreserver i selskapenes balanser. Reservene faller i to deler:

- i) Periodiseringsreserver, som dekker premier som er forfalt, men ennå ikke opptjent, og erstatninger som er på-

Tabell 1. Beregningsoppsett for produksjon av forsikringstjenester. Millioner kroner. Løpende priser

	1993	1994	1995
Livsforsikring			
A: Premier	15826	19243	18883
B: Erstatninger	11275	11683	12555
C: Netto overskudd gjenforsikring	15	-58	-77
D: Avkastning på forsikringskrav	15190	12 975	13739
E: avsetninger til forsikringsreserver	16342	18079	17509
Produksjon av livsforsikringstjenester (A - B + C + D - E)	3414	2397	2481
Pensjonskasser og -fond			
A: Premier	2110	2356	2756
B: Ytelser (erstatninger)	2364	2554	2667
C: avkastning på forsikringskrav	4001	3490	3831
D: avsetninger til forsikringsreserver	3885	3073	3287
Produksjon av pensjonsfondstjenester (A - B + C - D)	-138	219	634
Skadeforsikring			
A: premier	18708	18773	19121
B: erstatninger	15825	13636	13841
C: avkastning på forsikringskrav	2136	2006	2389
D: Provisjonsinntekter	773	659	538
E: Provisjonskostnader	539	375	222
Produksjon av skadeforsikringstjenester (A - B + C + D - E)	5253	7427	7985

løpt, men ennå ikke utbetalt. Periodiseringsreserver gjør seg gjeldende for alle typer forsikring.

- ii) Aktuariske reserver, som dekker framtidige forpliktelses som følge av allerede opptjente premier, inkl. forpliktelses som følge av poliser med avkastningsandel.² Disse reservene er av avgjørende betydning for livs- og pensjonsforsikring, hvor premier opptjent i inneværende og tidligere perioder forplikter selskapene til utbetalinger langt inn i framtiden. Derimot er de uten praktisk betydning for skadeforsikring, hvor opptjente premier i hovedsak bare dekker risiko i inneværende periode.

'Avsetninger til aktuariske reserver og reserver for poliser med avkastningsandel' er avsetninger til del ii) av forsikringsreservene, som beskrevet over. Det selskapene avsetter til denne typen reserver i løpet av perioden skal altså inngå negativt i produksjonsberegningen.

Det er viktig å være oppmerksom på at alle former for omvurderinger (gevinster, tap, kursjusteringer osv.) skal holdes utenfor produksjonsberegningen. Avkastning på forsikringskrav omfatter dermed ikke kursgevinster o.l., men bare renteinntekter og andre rene formuesinntekter, mens avsetninger til aktuariske reserver og reserver for poliser med avkastningsandel bare omfatter rene overføringer til disse reservene.

Likning 1 bestemmer verdien av tjenestene som betales via premiemarginen. I tillegg til dette kommer forsikrings-

2 Poliser med avkastningsandel er livs- eller pensjonsforsikringsavtaler hvor størrelsen på de framtidige utbetalingene er knyttet til verdi- og avkastningsutviklingen på bestemte finansobjekter.

tjenestene som blir betalt direkte i form av gebyrer og provisjoner. Dette gjelder først og fremst gjensikrings-tjenester.

Tabell 1 viser hovedtrekkene i hvordan produksjon av forsikringstjenester er blitt beregnet for årene 1993 til 1995. Som en ser er verdien av produksjonen et forholdsvis lite beløp sammenliknet med de store bakgrunnstallene, og det er nettopp dette som er årsaken til at produksjonen i forsikring kan vise store svingninger over tid. Moderate endringer i bakgrunnstallene kan gi svært store prosentvise endringer i produksjonsverdien. Produksjonen av pensjonsfondtjenester er negativ for 1993, og det samme gjelder for mange av de foregående årene. Rent teknisk er dette fullt mulig, fordi produksjonen blir beregnet som en margin (derimot er negativ produksjon en logisk umulighet for f.eks. vareproduserende næringer). Det er likevel vanskelig å gi de negative produksjonstallene et fornuftig meningsinnhold, og de skaper problemer ved beregning av fastpristall og vekstrater. Det kan stilles spørsmål ved om ikke produksjonen av pensjonsfondtjenester heller bør beregnes fra kostnadssiden, slik en gjør for ideelle organisasjoner og offentlig forvaltning, men dette ville være i strid med internasjonale anbefalinger.

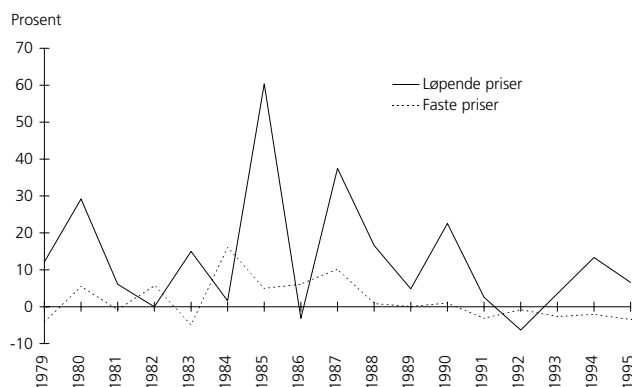
Avkastning på forsikringskrav blir beregnet som en andel av selskapenes netto formuesinntekter, som først og fremst er renter. Denne andelen blir satt lik forsikringskravenes andel av selskapenes totale balanse, og ligger på ca. 95 prosent for livsforsikring, nesten 100 prosent for pensjonskasser og -fond og ca. 60 prosent for skadeforsikring. Nasjonalregnskapet tar dermed ikke hensyn til selskapenes egne beregninger av avkastning til forsikringskundene. (Etter norsk lov er livsforsikrings-selskapene forpliktet til å regnskapsføre en årlig minsteavkastning til hver kunde.)

Fastprisberegninger

Fastpristall for produksjonen i en næring lages som regel ved at tallene i løpende priser deflateres med prisindekser. Disse kan lages enten direkte ved at man har prisinformasjon om de aktuelle produktene, eller indirekte ved at man har informasjon om volumutviklingen; prisindeksen kan da beregnes residualt som verdi delt på volum. For forsikring blir fastpristallene for produksjonen beregnet ved å gå veien om volumutviklingen. Årsaken til dette er at det ikke finnes informasjon om prisutviklingen for forsikringstjenester. Riktignok finnes det data for prisutviklingen for forsikringspremiene, men dette kan ikke brukes som prisindikator for forsikringstjenestene, som jo er definert som en margin. Prisutviklingen på denne marginen følger ikke nødvendigvis prisutviklingen for premiene.

Det er imidlertid også vanskelig å finne gode volummål for produksjonen av forsikringstjenester. Mål som kunne tenkes brukt er antall poliser, antall erstatningssaker eller samlet forsikringsverdi deflatert med en generell prisindeks. Norges Forsikringsforbund har statistikk for en del slike størrelser, men denne statistikken er hittil ikke blitt brukt, først og fremst fordi den ikke inneholder størrelser som

Figur 5. Produksjon av forsikringstjenester. Prosentvis endring fra året før. Faste og løpende priser

svarer godt nok til nasjonalregnskapets volumbegrep, hvor volumendring omfatter både mengde- og kvalitetsendring. Men dette er en sak som er under løpende vurdering, og det er godt mulig at en i framtiden vil ta i bruk direkte volummål for produksjonen av forsikringstjenester.

Metoden som brukes i dag er å la volumutviklingen i produksjonen følge utviklingen i antall utførte timeverk. I tillegg gjøres en korreksjon for produktivitetsutviklingen i det en antar at produksjonen pr. timeverk målt i faste priser øker med 0,5 prosent i året. Prisutviklingen for forsikringstjenester beregnes deretter residualt som verdi delt på volum. Resultatet av denne metoden ser vi i figur 5. Volumutviklingen er relativt stabil, mens de store verdisvingningene en ofte ser fra år til år slår ut i store svingninger i prisindeksen.

Volum- og prisberegningene for forsikring er viktige både av prinsipielle grunner og fordi forsikringsproduksjonen er så stor at den har synlig effekt på volum- og prisutviklingen for aggregater som BNP og husholdningenes konsum. F.eks. har en flere ganger hatt betydelig avvik mellom totalene for konsumprisindeksen og nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningenes konsum, fordi de to indeksene har vist helt ulik prisutvikling for forsikring. Årsaken er at konsumprisindeksen måler prisutviklingen for forsikringspremiene, mens nasjonalregnskapet måler prisutviklingen for produksjonen av forsikringstjenester, og som forklart over behøver ikke de to prisbegrepene utvikle seg i takt.

Forsikringstransaksjonene i nasjonalregnskapet

I tillegg til å generere produksjon skaper forsikring en rekke inntekts- og kapitalstrømmer i nasjonalregnskapet. Produksjonen av alle typer forsikringstjenester blir beregnet som i likning 1, men mønsteret for de øvrige strømmene er forskjellig for de ulike formene for forsikring. Det er derfor hensiktsmessig å beskrive hver forsikringsform for seg.

Behandlingen av forsikring i utenriksregnskapet

Viktigste kilde for beregningene her er Norges Banks valuta-statistikk (VALS). Det er først og fremst skadeforsikring som har tallmessig betydning i utenriksregnskapet, hvor fraktforsikring, gjenforsikring (dvs. transaksjoner mellom forsikrings-selskaper) og store kontrakter med foretak innen oljevirk-somhet og skipsfart tradisjonelt har stått for størstedelen av forsikringstransaksjonene. Livsforsikringstransaksjonene med utlandet har så langt vært små, og transaksjoner i tilknytning til private og kommunale pensjonskasser og -fond har hittil ikke forekommet i utenriksregnskapet. Som følge av økende internasjonalisering og deregulering er det ikke utenkelig at utlandstransaksjoner med pensjonskasser og -fond vil opptre i framtiden, og det er sannsynlig at transaksjoner i tilknytning til skadeforsikring av småkunder (f.eks. bil- og boligforsikring) og livsforsikring vil øke i omfang.

Eksport og import av forsikringstjenester skal i prinsippet beregnes etter likning 1, men både FN (SNA93) og IMF (BOPM5) erkjenner at en forenklet føringsmåte er nødvendig. BOPM5 anbefaler å beregne eksport av skadeforsikringstjenester som brutto premier fra utlandet minus erstatninger til utlandet, slik at en ser bort fra avkastning på forsikringskrav, mens import skal beregnes som en fast andel av premiene betalt til utlandet, hvor andelen fastsettes ut fra forholdet mellom forsikringstjenester og brutto premier i innenlandsmarkedet.

Ved beregning av fraktforsikring i utenriksregnskapet må en ta hensyn til hvilket verdsettingsprinsipp som brukes for landets vareimport. I Norge føres importen vanligvis c.i.f. (costs, insurance, freight), dvs. til den verdi varene har når de når norsk grenseovergang eller importhavn. Fraktforsikring (og andre transportkostnader) er dermed inkludert i varens verdi og skal ikke føres som tjenesteimport. I enkelte sammenhenger, bl.a. ved rapportering til IMF, skal imidlertid importen føres f.o.b. (free on board), dvs. til den verdi varene har når de forlater eksportørlandet. Fraktforsikring (og andre transportkostnader) må da føres separat som import av tjenester. Overgangen fra import c.i.f. til import f.o.b. medfører enten en omfordeling fra vareimport til tjenesteimport, eller en nedgang i vareimporten som motsvares av en like stor nedgang i tjenesteeksporten. Men

eksportoverskuddet blir ikke påvirket av føringsmåten. Eksport føres alltid f.o.b.

I Norge har en valgt å beregne verdien av både eksport og import av forsikringstjenester som en fast andel av henholdsvis premier mottatt fra utlandet og premier betalt til utlandet. Fordelen med dette er at en unngår å få negative verdier i år hvor erstatningene er større enn premiene. Andelen er bestemt ut fra hvor stor del produksjonen utgjør av premiene i innenlandsmarkedet, og er satt til 33 prosent for skadeforsikring og 16 prosent for livsforsikring. Disse andelene blir vurdert jevnlig.

Når importen føres f.o.b. istedenfor c.i.f. får vi også en tjenesteimport i tilknytning til fraktforsikring av importvarer på vei til Norge. Verdien av disse fraktforsikringstjenestene (som altså kommer i tillegg til den vanlige forsikringsimporten) er pr. konvensjon satt lik 6 promille av verdien av vareimporten ifølge Handelsstatistikken.

I datagrunnlaget er betalinger i tilknytning til gjenforsikring inkludert i tallene for premier og erstatninger til og fra utlandet. I tråd med dette blir gjenforsikringstransaksjoner ikke ført separat i utenriksregnskapet, men inngår i eksport- og import-tallene for skadeforsikring (gjenforsikring er uten tallmessig betydning for livsforsikring). Behandlingen av gjenforsikring kan imidlertid være problematisk.

Netto skadeforsikringspremier (lik premier minus verdien av forsikringstjenesten) og skadeforsikringserstatninger føres som inntekter og utgifter til og fra utlandet. Netto livsforsikringspremier og -erstatninger føres ikke som inntekter og utgifter, men endring i livsforsikringsreserver (beregnet som netto premier minus erstatninger) blir ført som finanstransaksjon i kapitalregnskapet. En bruker dermed samme føringsmåte som for individuell livsforsikring innenlands.

Tabell 2 viser eksport og import av forsikringstjenester for årene 1993 til 1995. Som en ser er eksporten og importen av livsforsikringstjenester svært liten i forhold til skadeforsikring.

Individuell livsforsikring

Denne typen forsikringstjenester utgjør ca. halvparten av produksjonen i næring 66.01 Livsforsikring. Nesten hele produksjonen leveres til husholdningssektoren, hvor den blir behandlet som kjøp av tjenester og dermed inngår i husholdningenes konsum. Vi har også en liten eksport (og import) av livsforsikringstjenester, men dette er foreløpig så lite at det er uten praktisk betydning.

Avkastningen på kundenes forsikringskrav blir ført som en innteksstrøm fra forsikrings- til husholdningssektoren, og inngår dermed i husholdningenes disponible inntekt. Tankegangen bak dette er at avkastningen samfunnsøkonomisk sett er en inntekt som tilfaller forsikringstakerne, selv om den i første omgang ikke blir utbetalt til dem. Avkastning-

en kan ses på som en bunden inntekt, som bare kan brukes til å øke husholdningssektorens fordringer på livselskapene.

Derimot blir verken premier eller erstatninger ført som inntekter og utgifter i nasjonalregnskapet. Dette skyldes at en betrakter individuelle livsforsikringsavtaler som en spareform, på linje med bankinnskudd eller plassering i andre finansobjekter: Betaling av netto premier (dvs. den delen av premiene som ikke går med til å betale selve forsikringstjenesten) er en måte å plassere sparepenger på, på linje med å sette dem i banken, mens å motta erstatning betyr å tære på sparekapital, på linje med å heve sparepenger i banken. Netto premier og erstatninger regnes derfor ikke som inntekter og utgifter, men som henholdsvis positive og negative finansinvesteringer.

Behandlingen av forsikring i KNR

Det som hittil er blitt sagt om beregningsprinsipper og -metoder gjelder først og fremst endelig regnskap, som blir publisert vel to år etter årets utløp slik at endelig regnskap for 1995 ble publisert våren 1998. For årene og kvartalene etter siste endelige regnskap blir det laget kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) som publiseres vel to måneder etter kvartalets utløp. KNR gir realregnskapsdata etter en grov næringsinndeling. I tillegg lager en foreløpig institusjonelt regnskap, men dette er hittil bare blitt laget for hele år.

I KNR er forsikring ingen egen næring, men inngår sammen med bank- og finansvirksomhet i næring 2367 Bank og forsikring. Produksjon, produktinnsats og realinvestering i denne næringen beregnes ved at nivåtallene fra siste endelige regnskap framskrives ved hjelp av indikatorer (dette i motsetning til årsregnskapet, hvor verditalle for bank og forsikring som regel nivåbestemmes hvert år, uavhengig av foregående år). Bruttoproduktet blir beregnet som produksjon minus produktinnsats, på samme måte som i årsregnskapet.

Verdiutviklingen for produksjonen i næring 2367 blir bestemt ut fra fire indikatorer som alle er basert på foreløpige kvartalstall fra bank- og forsikringsstatistikken: Frie banktjenester (dvs. banktjenester som blir betalt indirekte, gjennom rentemarginen), betalte banktjenester og livs- og skade-

forsikringstjenester. De fire indikatorene veies sammen med produksjonsverdien i siste endelige regnskap som vekter. Indikatorene for henholdsvis livs- og skadeforsikring er basert på foreløpige kvartalstall fra kredittmarkedsstatistikken. Når det nye statistikk-systemet FORT98 kommer i drift vil en få et mye bedre datagrunnlag for forsikringsindikatorene.

Produksjonsutviklingen i volum bestemmes ut fra sysselsetningsutviklingen for bank og forsikring under ett; en har således ingen egen volumindikator for forsikring. Tidligere ble utførte timeverk brukt som volumindikator, men for å unngå uønskede kalendervariasjoner har en nå gått over til å bruke normalårsverk. Prisutviklingen for produksjonen blir residual, på samme måte som for bank- og forsikringsnæringene i årsregnskapet.

En har ikke egne forsikringsindikatorer for produktinnsats og realinvesteringer i næring 2367. Verdiutviklingen for produktinnsatsen blir bestemt av utviklingen i bankenes kostnader utenom lønnskostnader, og for realinvesteringene av en generell indikator for realinvesteringer i tjenesteytende næringer. Prisindeksene på produktinnsats og realinvesteringer blir bestemt som et veid gjennomsnitt av prisindeksene på produktene som inngår, og volumutviklingen blir residual.

Pensjonsforsikring og kollektiv livsforsikring

Disse forsikringstjenestene utgjør resten av produksjonen i næring 66.01 Livsforsikring og hele produksjonen i 66.02 Pensjonskasser og -fond. Selv om foretak ofte etterspør denne typen forsikring på vegne av sine ansatte, er det alltid husholdninger som er de egentlige kundene. All produksjon går derfor til konsum i husholdningssektoren. En har hittil ikke registrert eksport og import av disse tjenestene for Norge.

For pensjonsforsikring og kollektiv livsforsikring blir utbetalinger til forsikringskundene gjerne kalt ytelser istedenfor erstatninger. Nasjonalregnskapet betrakter disse forsikringsformene som en mellomting mellom individuell livsforsikring og obligatoriske ordninger under offentlig forvaltning, som Folketrygden. På den ene side er pensjons- og kollektiv livsforsikring en spareform på samme måte som individuell livsforsikring, fordi det er en klar og lovbestemt sammenheng mellom hva hver kunde betaler i premier og hva han eller hun har rett til av ytelser, og fordi ytelsene blir fastsatt helt uavhengig av kundens øvrige inntekter. På den annen side er medlemsskap i pensjons- og kollektive livsforsikringsordninger i praksis ofte obligatorisk (gjør knyttet til ansettelsesforhold), og for de fleste ligger det neppe noen individuell sparebeslutning bak medlemsskap i disse ordningene. De fleste medlemmer vil derfor betrakte premiene og ytelsene som utgifter og inntekter, og ikke som innskudd og uttak av sparepenger. Slik sett har pensjonsforsikring og kollektiv livsforsikring felles trekk med

statlige, obligatoriske ordninger, hvor premier og ytelser føres som inntekter og utgifter.

For å få fram denne mellomstillingen viser nasjonalregnskapet premiene som inntekter for forsikringssektoren og utgifter for husholdningene, mens ytelsene blir vist som utgifter for forsikringssektoren og inntekter for husholdningssektoren. Samtidig blir pensjonsforsikring og kollektiv livsforsikring ført som en spareform. I tillegg må en ta hensyn til at størstedelen av premiene til denne typen forsikring vanligvis ikke betales direkte av forsikringstakeren selv, men av hans eller hennes arbeidsgiver. Resultatet blir en litt komplisert føringsmåte:

Forsikringspremier betalt av arbeidsgiver blir ført som en del av lønnskostnadene fra arbeidsgivers sektor til husholdningssektoren, og deretter som en inntektsstrøm fra husholdnings- til forsikringssektoren. Disse premiene blir altså ført omveien om husholdningssektoren, og begrunnelsen for denne føringsmåten er å få fram de økonomiske realiteter. For arbeidsgiverne er de en del av kostnadene ved å ha folk ansatt, mens de for husholdningene er inntekt som bare kan brukes til å betale forsikringspremier. Premier betalt av arbeidsgiver blir regnet brutto når de føres fra arbeidsgivers sektor til husholdningssektoren, og netto (dvs. minus den beregnede verdien av selve forsikrings-tjenesten) når de føres fra husholdnings- til forsikringssektoren. Premier som arbeidstakeren selv betaler (som regel i form av trekk i lønn) blir også ført netto som en inntektsstrøm fra husholdnings- til forsikringssektoren, mens ytel-

ser i form av pensjons- og andre utbetalinger føres som en inntektsstrøm fra forsikrings- til husholdningssektoren.

Avkastning på forsikringskrav blir ført som en inntektsstrøm fra forsikrings- til husholdningssektoren, på samme måte som for individuell livsforsikring.

Nasjonalregnskapet fører altså premier og ytelser for disse forsikringsformene som inntekter og utgifter, samtidig som en betrakter premiene og ytelsene som innskudd og uttak av sparekapital. For å unngå at dette fører til dobbelttelling blir nettoeffekten av premier og ytelser nøytralisert med en korreksjonspost på forsikringssektorens og husholdningssektorens konti for bruk av disponibel inntekt. (Jf. for eksempel NOS. Nasjonalregnskapsstatistikk 1990-1997. Institusjonelt sektorregnskap.) I en periode hvor husholdningene betaler mer i premier enn de mottar i ytelser (slik det har vært i Norge de senere årene) fører dette til at nasjonalregnskapet viser for lav disponibel inntekt for husholdningene og for høy disponibel inntekt for forsikringssektoren, men korreksjonsposten gjør at sparingen blir riktig for begge sektorene.

Skadeforsikring

Mens brukerne av livs- og pensjonsforsikringstjenester alltid er husholdninger, er både foretak og husholdninger brukere av skadeforsikringstjenester. Foretakene bruker disse tjenestene som produktinnsats i sin produksjon, mens husholdningene bruker dem til konsum og til produktinnsats i personlig eid næringsvirksomhet. I tillegg har vi en betydelig eksport og import av skadeforsikringstjenester (mer om dette i boksen om forsikring i utenriksregnskapet).

Avkastningen på skadekundenes forsikringskrav blir ført som en inntektsstrøm fra forsikringssektoren til kundenes sektorer (foretaks- og husholdningssektorene). I motsetning til livs- og pensjonsforsikring er skadeforsikring ikke noen spareform. Premier og erstatninger ansees derfor som inntekter og utgifter, og netto premier vises som utgift for foretak og husholdninger og som inntekt for forsikringssektoren, mens skadeforsikringserstatningene går den andre veien. Netto premier er definert som bruttopremier pluss avkastning på forsikringskrav minus verdien av skadeforsikringstjenesten. For skadeforsikringssektoren under ett vil netto premier og erstatninger alltid være like

Tabell 2. Tilgang og anvendelse av forsikringstjenester. Millioner kroner

	1993	1994	1995
660110 Livsforsikringstjenester			
23661 Norsk produksjon	3414	2397	2481
52230 Import, tjenester ellers	3	2	1
Tilgang i alt:	3417	2399	2482
51230 Eksport, tjenester ellers	9	25	17
61951 Konsum i hush., finansielle tjenester	3408	2374	2465
Anvendelse i alt	3417	2399	2482
660210 Pensjonsfondtjenester			
23661 Norsk produksjon = Tilgang i alt	-137	219	629
61951 Konsum i hush., finansielle tjenester = Anvendelse i alt	-137	219	629
660312 Bilforsikringstjenester			
23663 Norsk produksjon = Tilgang i alt	1576	2228	2396
23602 Produktinnsats i transport med buss, trikk, bane	42	37	46
27036 Samlekto for produktinnsats: Post-, bank-, underv.tj. mv.	528	701	748
61523 Konsum i husholdningene, forsikring av egne transp.midler	1006	1490	1602
Anvendelse i alt	1576	2228	2396
660319 Andre skadeforsikringstjenester			
23663 Norsk produksjon	3677	5198	5590
52210 Import, skipsfartens utgifter i utlandet	429	528	345
52230 Import, tjenester ellers	3565	3415	2585
Tilgang i alt	7671	9141	8520
23010 Produktinnsats, jordbruk	100	86	101
23051 Produktinnsats, fiske og fangst	44	28	28
23052 Produktinnsats, fiskeoppdrett og klekkerier	35	144	86
23611 Produktinnsats, utenriks sjøfart	1654	1655	1275
23613 Produktinnsats, innenriks sjøfart	193	0	0
27036 Samlekonto for produktinnsats: Post-, bank-, underv.tj. mv.	1332	3033	3261
28380 Samlekonto for investering i oljeplattformer o.l.	1	1	1
51230 Eksport, tjenester ellers	3553	3131	2628
61232 Konsum i husholdningene, forsikring av bolig	639	939	1010
61532 Konsum i husholdningene, fjerntransport	120	124	130
Anvendelse i alt	7671	9141	8520

store. (Dette ser en ved å sette uttrykket for netto premier inn i likning 1 og samtidig ta hensyn til at avsetningene til aktuariske reserver o.l. er null for skadeforsikring.)

Tilgang og anvendelse av forsikrings-tjenester

Tabell 2 viser tilgang og anvendelse av forsikringsprodukter i nasjonalregnskapet for årene 1993 til 1995. Tallene er i løpende priser. De seksifrede kodene er produktkoder, mens de femsifrede kodene er koder for leverandører og mottakere i nasjonalregnskapssystemet. For livsforsikrings- og pensjonsfondstjenester ser vi at norsk produksjon og konsum i (norske) husholdninger er helt dominerende både på tilgangs- og anvendelsessiden, men vi har også en liten import og eksport av livsforsikringstjenester.

For bilforsikringstjenester kommer all tilgang fra norsk produksjon. Største anvendelse er konsum i husholdningene, mens et mindre beløp går til produktinnsats i næring 23602 (transport med rutebil, sporvei og forstadsbane), og resten går til samlekontoen for produktinnsats av post- og bank-tjenester og undervisning mv.

For andre skadeforsikringstjenester har vi en betydelig import i tillegg til den norske produksjonen. En mindre del av importen er spesifisert som en del av skipsfartens driftsutgifter i utlandet, mens den øvrige importen er uspesifisert, og fordeles i prinsippet på alle innenlandske brukersektorer og -næringer. Det må understrekes at tallene i tabell 2 ikke inkluderer tjenester knyttet til fraktforsikring av importvarer på vei til Norge, fordi frakt- og forsikringskostnader føres som en del av importvarenes verdi (cif-prinsippet). Mer om dette i boksen om forsikring i utenriksregnskapet.

Den største anvendelsesposten for andre skadeforsikringstjenester er eksport. Det går også store beløp til produktinnsats i utenriks sjøfart, og mindre beløp til produktinnsats i jordbruk, fiske, fiskeoppdrett og, for 1993, innenriks sjøfart. Videre går det også betydelige beløp til konsum i husholdningene, hvorav størstedelen går til forsikring av egen bolig. Det som gjenstår blir fordelt til samlekonti, først og fremst den for produktinnsats av post- og banktjenester og undervisning mv.

En ser altså at samlekonto 27036 spiller en viktig rolle for anvendelsen av skadeforsikringstjenestene. Dette har sammenheng med at disse produktene ikke fordeles direkte til produktinnsats i f.eks. industrien eller landbaserte tjenesteytende næringer; de forsikringstjenestene som antas å bli brukt av disse næringene fordeles via samlekontoen. Årsaken til denne føringsmåten er at en hittil har hatt svært lite informasjon om anvendelsene av skadeforsikringstjenester. I den grad industri- og annen næringsstatistikk sier noe om forsikring, oppgis bare betalte premier. I nasjonalregnskapet blir forsikringstjenestene derfor slått sammen med andre produkter som en har lite informasjon om og fordelt på mottakere som et ledd i den alminnelige produktbalanseringen av realregnskapet. Det nye statistikkssystemet FORT98 vil gjøre det mulig å utvikle bedre metoder for

Tabell 3. Gjenforsikringstransaksjoner. Millioner kroner

	1993	1994	1995
Skadeforsikring			
(A)	22516	23060	23021
(B)	2595	1933	1284
(C) = (A)+(B) I alt	25111	24993	24305
(D)	6403	6220	5184
(C) - (D)	18708	18773	19121
(H)	16830	14708	16253
(I)	2848	1679	1148
(J) = (H)+(I) I alt	19678	16387	17401
(K)	3853	2751	3560
(J) - (K)	15825	13636	13841
	773	659	538
	535	375	222
Livsforsikring			
	25	-	-
	10	58	77

allokering av skadeforsikringstjenester til anvendelser i nasjonalregnskapet.

Referanser

FN/OECD/IMF/Verdensbanken/EU-kommisjonen (1993): *System of National Accounts (SNA1993)*.

EU-kommisjonen (1995): *European System of Accounts (ESA1995)*.

International monetary Fund (1993): *Balance of Payments Manual, fifth edition (BOPM5)*.

Statistisk Sentralbyrå (1998): *Nasjonalregnskapsstatistikk 1990-1997. Institusjonelt sektorregnskap*. Kommer i serien NOS.

Hansen, H. og Olsen, K. (1998): Forsikring i nasjonalregnskapet. Kommer i serien Notater, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk Sentralbyrå (1994): *Standard for næringsgruppering*. NOS C 182.

Behandlingen av gjenforsikring

En del av risikoen et forsikringsselskap påtar seg overfor kundene blir ofte overført til andre forsikringsselskaper, samtidig som selskapet selv gjerne overtar risiko for andre selskaper. Slike transaksjoner mellom forsikringsselskaper kalles gjenforsikring og har særlig stor betydning ved skadeforsikring av store og verdifulle objekter (skip, oljeinstallasjoner, forretningsbygg o.l.), men gjenforsikring forekommer også ved mindre skadeforsikringstransaksjoner og ved livsforsikring. De fleste selskaper driver med gjenforsikring i tillegg til den direkte forsikringsvirksomheten overfor kunder, men det finnes også selskaper som spesialiserer seg i gjenforsikring. Transaksjoner over landegrensene spiller en stor rolle i dette markedet, og gjenforsikring står for store andeler av Norges eksport og import av forsikringstjenester. Det er imidlertid vanskelig å fastslå eksakt hvor store disse andelene er fordi føringen av gjenforsikring er uoversiktlig. Dette skyldes dels at en har forsikringsselskaper på begge sider av transaksjonen, slik at det er i praksis vanskelig å avgjøre hvem som leverer en tjeneste til hvem, og dels at transaksjonene kan bli svært kompliserte fordi en ofte har gjentatt videreformidling av gjenforsikring (selskap A selger 80 prosent av en polise til selskap B, som selger 60 prosent av den videre til C, som selger 30 prosent videre til D osv.). Risikoen for en enkelt polise fordeles dermed på mange forsikringsselskaper, samtidig som brutto premier og erstatninger blåses kraftig opp.

Betalinger i tilknytning til gjenforsikring slik de framgår av forsikringsstatistikken er vist i tabell 3. For skadeforsikring opptrer disse transaksjonene dels som mottatte og avgitte

premier og erstatninger og dels som provisjonsinntekter og -utgifter. I en lukket økonomi ville mottatte og avgitte gjenforsikringspremier pr. definisjon vært like store, og det samme ville vært tilfelle for mottatte og avgitte gjenforsikringserstatninger. (En ser da bort fra gjenforsikringstransaksjoner med livsektoren, men disse er av minimal tallmessig betydning.) De store forskjellene mellom mottatt og avgitt både for premier og erstatninger viser derfor at Norge har en betydelig utenrikshandel med gjenforsikringstjenester.

For livsforsikring er gjenforsikring mye mindre utbredt, og forsikringsstatistikken følger et forenklet oppsett hvor en bare viser premier og erstatninger for egen regning, slik at provisjonsinntekter og -utgifter blir de eneste gjenforsikringstransaksjonene som opptrer i statistikken.

SNA93 sier at gjenforsikring skal konsolideres innen hver sektor og nettoføres mellom liv- og skadesektorene og overfor utlandet. Begrunnelsen for dette er at det knytter seg stor usikkerhet til de høye bruttotallene for gjenforsikringspremier og -erstatninger, mens nettotallene må antas å være mer pålitelige. Det norske nasjonalregnskapet følger opp dette ved å beregne produksjon og innteksstrømmer på grunnlag av forsikringsstatistikkenes tall for premier og erstatninger for egen regning. Som det går fram av tabell 3, er 'for egen regning'-tallene korrigert for gjenforsikring og gir bare uttrykk for den risiko selskapet selv sitter med. I tillegg blir netto provisjonsinntekter fra gjenforsikring tatt med som et eget ledd i produksjonsberegningen.